

Att queera historien

Framväxten av ett nordiskt forskningsfält

Jens Rydström

”Omit: a reference to the unspeakable vice of the Greeks.” Läraren i grekiska i E. M. Forsters roman *Maurice* markerar med uttryckslös röst att studenterna skall hoppa över allusionerna till ”grekernas onämnbare last” vid översättningsövningarna.¹ Historien om sexuella vanor som går utanför den heterosexuella normen har på många sätt aktivt osynliggjorts med en konsekvens och energi som få andra företeelser i historien. Det brott som var så skambelagt att det inte fick nämnas bland kristna omgärdades under århundraden av en tystnadens politik, och så sent som på 1950-talet uteslöts alltför skabrösa partier ur klassikeröversättningarna.² Om den kristna kyrkan brottades med problemet hur man kunde nämna det onämnbare för att kunna förbjuda det, var den begynnande sexologins problem att inskränka kunskapen om det tabubelagda till dem som var mogna för det. Den tyske sexologen Richard von Krafft-Ebing försäkrade sig på 1860-talet mot att inga kvinnor eller obildade skulle kunna ta skada av hans mer explicita fallbeskrivningar genom att skriva delar av dem på latin. Det är alltså inte bara samkönad sexualitet som censurerats bort. Genom sådana censur- och uteslutningsmekanismer har historien om många olika sexuellt oortodoxa grupper och praktiker förbehållits slutna manliga sällskap som förutsattes kunna tåla klarspråk kring sådana ting. Genom detta aktiva osynliggörande och genom medikaliseringen av homosexualiteten har kunskapen om den kommit att förbehållas män.³ En effekt av detta är att homosexuellas historia till för några årtionden sedan nästan enbart förvaltades av ”bildade” homosexuella och deras vänner. Och detta är i sin tur en av flera anledningar till att homohistorien har varit ännu mer mansdominerad än historia i allmänhet.⁴ Denna utarmning av en utsatt grupps kulturarv har gjort att mycket tid och energi har ägnats åt att synliggöra dess historia. På samma sätt som kvinnohistorikerna har skrivit ”herstory” som en motvikt till ”his story” har homosexuella skrivit ”ourstory” till skillnad från ”their story” – den dominerande diskursens historieskrivning.

En speciellt angelägen uppgift inom den homohistoriska forskningen har varit att bryta den lesbiska historiens dubbla osynliggörande.⁵

Forskningen kring homohistoria har växt fram i intim samverkan med queer- och homoaktivism. På liknande sätt utvecklas genushistoria, funktionshinderhistoria och postkolonial historieskrivning genom att interagera med olika former av aktivism. Det kan ibland ställa till problem men bidrar oftare till att höja den vetenskapliga kvaliteten på forskningen. Ett inifrån-perspektiv gör forskaren mera lyhörd för de diskreta spår som samkönad sexualitet lämnat i källorna, och ett aktivistiskt perspektiv kan bidra till att göra historieskrivningen mer samhällsrelevant. Erfarenheterna från den genushistoria som inspirerats av feministisk teori visar att det går utmärkt att kombinera vetenskaplig stringens med ett aktivistiskt perspektiv och att de båda slagen av verksamhet kan korsbefrukta varandra och leda till nya insikter.⁶ I den här artikeln vill jag diskutera skillnaderna mellan "vanlig" homohistoria och queerhistoria och därefter presentera en genomgång av forskningsfältet homo och queerhistoria i de nordiska länderna. Avslutningsvis försöker jag sammanfatta tendenserna och fundera över queerhistoriens framtid i Norden.

Vad är då skillnaden mellan homohistoria och queerhistoria? På ett ytligt plan kan man säga att om homohistoria är en motsvarighet till kvinnohistoriens "herstory" så kan queerhistoria liknas vid genushistoria. Det är fortfarande en viktig uppgift för kvinnohistorisk och homohistorisk forskning att lyfta fram det som mansdominerad och sexistisk historieskrivning gjort osynligt. Men liksom genushistoria fokuserar maktstrukturer och genussystem, vill queerhistorien studera de tvingande strukturer som i olika tider och på olika sätt har stigmatiserat avvikande sexuellt beteende och upphöjt monogam barnalstrande heterosexuallitet inom äktenskapet till norm. Queerteorin, med sitt ifrågasättande av identiteter, öppnar också för en bredare historieskrivning som inte bara fokuserar på den svårbestämbara gruppen "homosexuella". Ett tecken på denna "breddning" av gruppen är att man i Sverige börjat använda termen HBT, för homo-, bi- och transsexuella. Eftersom en viktig konsekvens av queerteorin är att identiteter och konstruerade gruppstillhörigheter skall utplånas är det egentligen inte i linje med dess teoretiska grundvalar att mångfaldiga antalet stigmatiserade grupper genom att lägga till *bi*, *trans*, *inter*, *two-spirited*, *asexual*, *questioning* osv. Alla dessa olika varianter skulle täckas av ordet *queer*, som inte är att förstå som en identitet utan som en kritisk position i förhållande till heteronormativiteten. Men det faktum att HBT har slagit igenom visar hur det renodlat teoretiska perspektivet kolliderar med aktivistperspektivet. Det går inte att bedriva emancipatorisk politik om gränserna för överordnad och underordnad suddas ut.⁷

Queerteori, och därmed också queerhistoria, består av en rad teoretiska in-

sikter som inte gärna låter sig fångas i några få enkla nyckelord. Men i det här sammanhanget väljer jag att ta fasta på tre queerteoretiska grundsatser med relevans för historieskrivningen: 1) förskjutningen av fokus från att studera avvikelser (sodomin, homosexualiteten) till att studera heteronormativiteten; 2) upplösningen av essentialistiskt beskrivna identiteter och köns kategorier; 3) historiens diskontinuitet, eller mera konkret kritiken av uppfattningen att historien utvecklar sig från ett förmodernt tillstånd av brutal förföljelse av "sodomiter" till en modern förståelse – och tolerans – av "homosexuella".⁸

Fokus på normen

För att förstå queerteorins betydelse för historieskrivningen måste man komma ihåg att den föddes ur en mycket aggressiv gatupolitisk rörelse. När Queer Nation spred sitt manifest under Prideparaden i New York 1990 med budskap som "Jag hatar straighta" och "Slå tillbaka!" var det i en politisk kontext där ett konservativt etablissemang blundade för aidsepidemin. Radikala queeraktivister tog dessutom avstånd från den reformistiska gayrörelsen som de ansåg anpassade sig intill utplåning. Genom att använda det nedsättande ordet queer och på så sätt bejaka sitt stigma, och genom en konfrontativ politik ville de tvinga etablissemangen att lyssna.⁹ Ur kritiken av den konformistiska gaypolitiken och det repressivt toleranta etablissemangen växte ett teoretiskt ifrågasättande av fasta kategoriseringar och av "den stora berättelsen" om framsteg och ökande synlighet och tolerans. Detta ifrågasättande anknöt till existerande postmoderna teoribildningar och genom att sätta sexualiteten i centrum för analysen blev queerteorin politiskt slagkraftig. Eve Kosofsky Sedgwick hävdar att "om en förståelse av vilken aspekt som helst av modern västerländsk kultur saknar en kritisk analys av moderna definitioner av homo/heterosexualitet så kommer den att vara inte bara ofullständig men skadad i sin innersta kärna".¹⁰ Med andra ord: Varför har det västerländska samhället sedan slutet på 1800-talet investerat så mycket resurser i att upprätthålla dikotomin homo/hetero och ägnat så mycket tid åt att definiera, straffa och söka "bota" sexuella avvikelser? Och på vilka sätt har den "normala" sexualiteten reglerats? Queerteorin förespråkar inom alla vetenskaper ett skifte av fokus från homosexualiteten till heteronormativiteten. I stället för att studera avvikelserna ger det större insikter att studera normen, eller de mekanismer som privilegierar vissa former av sexualitet på bekostnad av andra. På så sätt förvandlas minoritetshistorien till majoritetshistoria, till något som angår alla. Om vi i stället för att studera gruppen "homosexuella" eller "homosexualiteten" undersöker hur sexualiteten reglerats för alla människor oavsett sexuella val berör forskningen fler på ett direkt sätt, men återigen finns faran att minoriteten "suddas ut" och osynliggörs.

Tiina Rosenberg hävdar – med en tydlig blinkning åt Yvonne Hirdmans begreppspar ”dikotomi” och ”hierarki” – att heteronormativitetens två bärande principer är ”exkludering” och ”assimilering”. Det som avviker från den heterosexuella normen stöts bort eller förtigs, och det som ändå tar plats och pockar på uppmärksamhet omformas så att det passar in i normen. Assimileringen har haft högst påtagliga konsekvenser. Västerlandet har det senaste halvsekle bevitnat en radikal omdefiniering av samkönat begär. De uppenbara, könsöverskridande homosexuella – New Yorks *fairies* och Göteborgs sjanor, den parisiska *garçonne* och den sexuellt aktiva mankvinnan – har förvisats till respektabilitetens utmarker, medan det moderna homosexuella paret numera accepteras på villkor att det inte avviker alltför mycket från mängden.¹¹ De historiska processerna bakom homosexualitetens transformering är ännu till stor del utforskade och underteoretiserade, även om viktiga bidrag har lämnats.¹²

Upplösningen av fasta identiteter

Kritiken av essentialistisk identitetsuppfattning började för homohistoriens del under 1980-talet. Flera forskare tog fasta på Foucaults berömda tes att ”sodomiten var en återfallsförbrytare – den homosexuelle var en art” och skildrade den sociala konstruktionen av den homosexuelle under 1800- och 1900-talet. David Greenbergs *The Construction of Homosexuality* (1988) och David Halperins *One Hundred Years of Homosexuality* (1990) beskrev båda den avgörande begreppsliga skillnaden mellan sodomi som en handling och homosexualiteten som en egenskap. De skildrade homosexualitetens framväxt och kritiserade sådan historia som sökte påvisa spår av homosexualitet i historien utan att ifrågasätta själva begreppet ”homosexuell”.¹³ Denna historiska dekonstruktion av homosexualiteten var svår att ta till sig för en generation aktivister och homohistoriker som skrivit ”ourstory” som ett sätt att stärka den homosexuella identiteten och lyfta fram kända ”homosexuella” i historien. Hela 1980-talet präglades av en infekterad debatt mellan ”konstruktivister” och ”essentialister” där John Boswells internationella bestseller *Christianity, Social Tolerance and Homosexuality* (1980) blev den mest tack samma måltavlan för konstruktivisternas kritik. Boswell, som var historiker vid Yale, ville med sin forskning visa att den kristna kyrkan inte var negativt inställd till homosexualitet förrän i slutet av 1300-talet och han talade om en ”gay subculture” bland munkar i Europa på 1200-talet. Nästa steg var emellertid att forskare som Greenberg och Halperin och den historiska konstruktivismen kritiserades för en alltför endimensionell historicism. Flera forskare på 1990-talet tyckte att den ensidiga inriktningen på ett ”före” och ett ”efter” konstruktionen av homosexualitet, riskerade att dölja mångfalden i

människans sexuella uttryck och de ansåg att orsaken till detta låg i en alltför snäv inriktning på den homosexuella identiteten.¹⁴

Den politiska queeraktivismen på 1990-talet tog kraftigt avstånd från gayrörelsens identitetspolitik – den starka identifikationen som ”gay” vilken förutsatte en lika stark identifikation som ”straight”, med andra ord en binär dikotomi homo/hetero. För homohistorien har queerteorins dekonstruktion av identiteter konsekvenser, inte bara för den essentialistiska form av ”our-story” som hävdar att drottning Kristina och Gustav III var ”homosexuella” utan även för den typ av Foucault-inspirerad konstruktivism som David Halperin stod för när han beskrev förändringen av hur samkönad sexualitet begreppsliggjordes på 1800-talet. I *Epistemology of the Closet* (1990) hävdar Eve Kosofsky Sedgwick att ”det historiska sökandet efter ett Stort Paradigmskifte kan dölja de nuvarande villkoren för sexuell identitet”. Den konstruktivistiska insikten hade det goda med sig, menade hon, att den underminerade de positivistiska antagandena 1) att det finns en transhistorisk ”homosexualitet” åtkomlig för vår kunskap och 2) att historien om hur samkönad sexualitet har definierats har inneburit att vetenskapen har uppnått en allt sannare kunskap om dess essens. Faran med den konstruktivistiska homohistorien är att den i stället riskerar att förenkla beskrivningen av ”homosexualiteten som vi nu uppfattar den” (homosexuality as we now know it) till en enhetlig typ av identitet och att samtidigt reducera historien om dess framväxt till en berättelse om hur en typ av samkönad sexualitet – sodomin – ersätts av en annan – homosexualiteten. I stället argumenterar Sedgwick för att definitioner av modern homo/heterosexualitet inte har uppkommit genom att en modell har vittrat bort och gradvis ersatts av en annan utan att många olika former av sexualiteter existerar sida vid sida.¹⁵

Sedgwicks betoning av att det samtidigt finns många olika sexualiteter är en öppning för en bredare HBT-historia, men som Halperin år 2002 påpekade i ett senkommet svar på Sedgwicks kritik får man då problem att förklara och påvisa historisk förändring. I ett försvar för sin variant av ”historicism” hävdar han att det är skillnad på förr och nu och att dekonstruktionen av identiteter inte innebär att det inte går att visa hur sätten att definiera samkönad sexualitet förändras över tid. Självkritiskt medger han att hans största misstag år 1990 var att inte följa Foucault hela vägen. Förutom att beskriva konstruktionen av homosexualitet borde han ha tagit fasta på Foucaults hela kritik av upplysningsprojektet och använt sig av genealogisk metod, skriver han. I ett föredrag som han 1998 höll i Lund på konferensen ”Sex and Conflict: Gay and lesbian studies in the humanities and social sciences” och som sedan blev huvudbidraget i hans essäsamling *How to do the History of Homosexuality* räknar han upp fyra kategorier som föregår homosexualiteten: effeminering, pederasti eller ”aktiv” sodomi, vänskap eller romantisk kärlek, samt passivitet

eller inversion. Alla dessa "prehomosexuella diskurser, praktiker, kategorier, mönster eller modeller" använde genus som sitt särskiljande kriterium, hävdar Halperin, medan det moderna begreppet "homosexualitet" använder sexualitet. På så sätt vill han koppla de olika former av samkönad sexualitet som samexisterar i dag till vetenskapliggörandet av människans sexualitet och peka på en övergripande skillnad gentemot tiden dessförinnan.¹⁶ Halperins argument har sin främsta förtjänst som ett försvar för historicitet, om man med det förstår studiet av historisk förändring. Som alltid riskerar analyser av maktstrukturer och normativa diskurser att bli statiska och misslyckas med att beskriva förändring. De kan då heller inte visa på de krafter som motsätter sig strukturellt förtryck och skapar förutsättningar för en annorlunda verklighet. Om man som Halperin öppnar för att beskriva skillnader i historien skapar man också förutsättningar för att bättre förstå hur människor kan påverka och förändra.

Historiens diskontinuitet

Halperins taxonomi leder över till frågan om kontinuitet och förändring och om historiens diskontinuitet. I den Nietzscheinspirerade postmoderna vetenskapen ligger en kritik av den hegelska determinismen. Genom genealogisk metod hoppas många queerhistoriker kunna övervinna en teleologisk historia som drar trådarna fram till nuet och får historien att framstå som en serie kausalt förbundna händelser som med nödvändighet leder fram till ett likaledes nödvändigt nu. Så skapas teleologisk historia, dvs. en historia baserad på en tänkt ändamålsenlighet i det historiska skeendet. Genealogisk historieskrivning innebär att utgå från de spår av det förflutna som vi återfinner i nuet. I stället för att söka efter kausala utvecklingskedjor och förklara nuet genom kombinationer av händelser i det förflutna, så avtäckar den genealogiskt inspirerade historikern sakförhållanden i det förflutna utan att knyta samman dem med nuet via en kedja av orsak och verkan.

De flesta som skriver homohistoria använder sig av traditionell historisk metod, men om något skall kallas queerhistoria krävs en medvetenhet om problemet med teleologisk historieskrivning. I queerteori ligger implicit en kritik av allt som framstår som naturnödvändigt och självklart och queerhistoriker delar avvisandet av den dominerande historieskrivningens sanningsanspråk med postkolonial historieskrivning. De heteronormativa strukturernas insisterande på "det heterosexuella" som naturligt, självklart och nödvändigt kan liknas vid den koloniala historieskrivningens ambition att beskriva imperialismen som ett nödvändigt tillstånd. Mycket av queer historiografi har också låtit sig inspireras av postkoloniala tänkare som Gayatri Chakravorty Spivak, Homi Bhabha och Dipesh Chakrabarty.¹⁷ Däremot

har Judith Butlers inflytande på historieämnet varit mera begränsat. Hennes bidrag till queerhistorien kan sägas vara hennes psykoanalytiskt inspirerade dekonstruktion av kön och genus och hennes betoning av performativitet. Kön skapas genom repetitiv performans, hävdar Butler, dvs. att könet iscensätts genom att könat beteende upprepas i enlighet med en sedan tidigare existerande maktskapande diskurs. Den performativa satsen eller handlingen skall alltså tänkas stå i samband med en kontext som förlänar den kraft att påverka en reellt existerande situation. När domaren uttalar en dom är det i enlighet med en förut existerande lag och vigsselförrättarens så ofta citerade performativa fras ”Härmed förklarar jag er för äkta makar”, förlorar sin mening utan en bakomliggande äktenskapslagstiftning eller tradition. Relevansen för historia ligger i själva performativens repetitiva drag – en utsträckning i tiden och en potential till förändring av lagen/förutsättningarna.¹⁸

På senaste tiden har ”queer temporality” diskuterats så flitigt av queerforskare att litteraturvetaren Elizabeth Freeman talar om en ”turn toward time”. I ett specialnummer av *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies*, ett av queerteorins främsta teoretiska forum, diskuterar fem forskare – men väl att märka ingen historiker – vad queertid kan vara. Litteraturvetaren Judith Halberstam säger om en samling människor som tittar på dragshow klockan två på morgonen att de ”ägnar sig åt saker som förmodligen verkar meningslösa för dem som är fast i heterotiden”. I sin bok *In a Queer Time and Space* hävdar hon att queertid skiljer sig på ett avgörande sätt från ”straight time”. Queera människor har inte samma livsrytm som straighta. De förväntar sig inte och förväntas inte skaffa barn och barnbarn som straighta. När de ändå gör det i ökande omfattning sker det som en subversiv handling i strid med majoritetskulturens förväntningar.¹⁹ I en tänkvärd bok diskuterar litteraturvetaren Lee Edelman hur ”Barnet” i vår kultur fylls med föreställningar om framtid och mening. De queera har ställts i motsats till ”Barnet” som bärare av död och sterilitet och som en negation av framtiden. Edelman argumenterar för att queera människor skall sluta försöka anpassa sig till den framtidsbärande normen och i stället utveckla sina egna potentialer som han kopplar till *jouissance*, ironi och dödsdrift.²⁰ Dessa resonemang kan ibland förefalla ganska löst knutna till en queer historiografi. Men det ligger en hel del i iakttagelsen att queera kvinnor och män inte tar del i förmedlingen av familjemyter och traderingen av lokalhistoria på samma sätt som dem som försöker uppfylla heteronormen – eller i alla fall inte i sin egenskap av queera. Det finns ett queert behov av historia och flera forskare har tagit fasta på det. Historikern och arkivarien Christopher Nealon säger i samma rundabordssamtal att han varit fascinerad över hur queera människor sökt och ibland skapat sin historia av antydningar, samband och sköra källor. I boken *Foundlings* (2001) teoretiserar han över queerhistoriens ontologiska status, och resonerar kring traderingen

av HBT-historia, hur de sexuella subkulturernas historia förs vidare från generation till generation av avvikelserns historiografer.²¹

Vi är då tillbaka till identifikationen, behovet att identifiera sig med sexuellt avvikande personer i det förflutna. Med en ordlek talar filologen Carolyn Dinshaw om "en queer – eller egendomlig – åtrå efter historia" (a queer desire for history) och påpekar att till och med Foucault "upprättade en känslomässig förbindelse med det förflutna".²² I sin bok *Getting Medieval* (1999) diskuterar hon nuets förhållande till ett fjärran förflutet – medeltiden – och experimenterar med en historiens samtidighet, en affektiv förbindelse mellan forskarens nu och hennes objekts då. Hon vill poängtera historiens relevans för nuet genom begreppet "contemporaneity" vilket kan översättas med "samtidighet" eller "kontemporanitet". Dinshaw experimenterar med korsreferenser mellan en tänkt förfluten verklighet, vår tids beskrivning av den och händelser i vår samtid. På så sätt vill Dinshaw visa hur vår tids föreställningar om det förflutna är verkligare än det förflutna i sig, vars essens vi aldrig kan erövra.²³

Över huvud taget har queerhistorien på senare tid kommit att ägna sig mer och mer åt äldre historia. Det är som om socialkonstruktivismen med dess betoning av ett paradigmskifte under lång tid "läste in" queerhistorien i 1800- och 1900-talet, genom att allt som räknades var konstruktionen av homosexualitet kring 1870. Alla händelser som rörde samkönad sexualitet beskrevs som avhängiga av medikaliseringen av homosexualitet, och historien om såväl medeltida avrättningar av sodomiter som 1900-talets homosexuella frigörelsekamp förhöll sig på något sätt till sekelskiftets historiska vändpunkt.²⁴ Det är just sådan modernistisk historieskrivning den postmoderna vetenskapen vänder sig mot och i en debattartikel insisterar Jonathan Goldberg och Madhavi Menon på att använda ordet *renaissance* i stället för *early modern* "med dess tvärsäkra anspråk på att allt som betyder något i det förflutna är dess relation till en förutbestämd modernitet". Man kan invända att ordet *renaissance* är lika belastat med temporal determinism men med antiken som utgångspunkt. Problemet med periodiseringen av historien är kanske starkast känt av "tidigmoderna" historiker, även om begreppen "medeltid" och "modern tid" är minst lika problematiska. På Nordiska historikermötet i Reykjavik 2007 föreslog Grethe Jacobsen att historiker helt sonika bör strunta i gängse periodiseringar och presentera studier som gränslar epokenas konstruerade gränser. Men med tanke på historikersamhällets institutionella ramar är det nog lättare sagt än gjort. Vi skolas in i de hävdvunna epokbeteckningarna och identifierar oss själva med dem på ett sätt som gör det svårt att ta steget över gränserna.²⁵

I sitt försök att queera renässansen vill litteraturvetarna Jonathan Goldberg och Madhavi Menon lansera begreppet "ohistoricism" (unhistoricism). De hävdar att historia "som den för närvarande hegemoniskt förstås" inte

kan queeras. De vänder sig mot den vanligt förekommande teleologiska historieskrivningen och riktar sin kritik mot heteronormativitetens betoning av skillnaden mellan normalt och onormalt, av dikotomin hetero/homo. I stället för en historia baserad på heteroskillnad föreslår de en homohistoria som skulle "satsa på att upphäva bestämbara sexuella och kronologiska skillnader och i stället utvidga möjligheterna hos icke-hetero, med alla dess konnotationer rörande samstämmighet, likhet, närhet och anakronism".²⁶ För att understryka att historieämnet som sådant måste dekonstrueras citerar Goldberg och Menon Hayden White som redan 1978 skrev att historiker "måste vara beredda att inse att historia, som det i allmänhet uppfattas, är en sorts historisk tillfällighet, ett resultat av en specifik historisk situation, och att när de missförstånd som skapat denna situation löses upp kan historia komma att förlora sin ställning som ett självständigt, självrtäffärdigande sätt att tänka". Mot Goldbergs, Menons och Dinshaws resonemang kan invändas att de problem de tar upp, om periodiseringen, om determinismen och den teleologiska historieskrivningen, sedan länge är väl kända och diskuterade bland många historiker. Historiefilosofin är kvalificerat svärbegriplig genom att så många sväranalyserade begrepp ingår, begrepp som tid, handling, person, kausalitet. Och att på ett lösligt sätt hänvisa till anakronism och kontemporanitet löser knappast problemen. Hayden Whites kritik av historieämnet har sedan sjuttioalet inspirerat många historiker, men den har inte lett till någon upplösning av historievetenskapen och den har heller inte resulterat i ett mildrande av dess metodiska krav på källkritik, generaliserbarhet och prövbarhet. I stället har många historiker under de senaste tjugo åren strävat efter att kombinera strikta metodiska krav med insikten om positivismens omöjlighet. Lika lite tror jag att kraven på att queera historien kommer att leda till någon radikal omdefiniering av historia som akademisk disciplin. En uttalad skepsis till förenklad historicism eller naiv utvecklingspositivism kännetecknar de flesta professionellt verksamma historiker i dag och den queera historien som tillämpad vetenskap kommer framför allt att kännetecknas av ett fokus på heteronormativitetens strukturer, ett intresse för performativitet och en skepsis mot fasta identiteter.²⁷

Queerhistoriens rötter

Nordisk socialkonstruktivistisk homohistorieforskning kan sägas ha sina rötter i de konferenser som anordnades i Amsterdam under 1980-talet: *Among Men, Among Women* 1983 och *Homosexuality, which Homosexuality?* 1987.²⁸ På båda dessa konferenser diskuterades Foucault och ett konstruktivistiskt angreppssätt på homosexualitetens historia. Från Norden deltog bland andra Henning Bech, Karin Lützen, Kati Mustola, Bente Rosenbeck, Wilhelm von

Rosen och Fredrik Silverstolpe, som alla kom att spela en viktig roll genom att introducera Foucault i sina respektive hemländer.²⁹

Queerteorin i Norden är i hög grad ett utifrån kommande fenomen men den har omformats och utvecklats i delvis andra riktningar här. Om queeraktivismen i USA gav viktiga influenser till queerforskningen, har det nästan varit tvärtom i Norden, att forskningen har berikat och inspirerat aktivismen. Men det varierar från land till land hur beredd den etablerade homorörelsen har varit att ta åt sig nya tankar. I Finland och Sverige har begreppet queer haft stor genomslagskraft, vilket tagit sitt tydligaste uttryck i en större beredvillighet att inkludera bisexuella och transpersoner i homoorganisationerna. I Finland har transgenderspektivet varit starkt närvarande ända sedan den finska homorörelsen SETA grundades, och i Sverige har bisexuella och transpersoner åter inkluderats i RFSL:s arbete efter att ha varit frånvarande några årtionden.³⁰ I Danmark, Island och Norge däremot, har homorörelsen varit mer exklusivt inriktad på bögar och lesbiska, och även om prideparaden i Reykjavík heter *hinsegin dagar* (queerdagar) så organiserar det isländska förbundet fortfarande bara *lesbíur* och *hommar*. Någon queer gautaktivism som i 1990-talets New York har det aldrig varit tal om i Norden, utan en ganska städad form av reformism i nära samarbete med myndigheterna.³¹

På det akademiska planet har emellertid queerteorin vunnit insteg i alla fem länder och de konferenser som anordnades i Göteborg mellan 1995 och 2002 av Benny Henrikssons Minnesbibliotek har för nordisk och svensk del haft en liknande katalysatoreffekt som konferenserna i Amsterdam på 1980-talet. Den första konferensen om "Lesbisk och homosexualitetsforskning" (1995) arrangerades innan queerbegreppet fått fäste i Norden, men den sista, "Farväl heteronormativitet" (2002) ägde rum i ett forskningsfält som hade tillägnat sig queerteorins alla begrepp och frågeställningar. Redan innan den första konferensen gick av stapeln hade Margareta Lindholm introducerat Butler i Sverige genom en artikel i *Tvärtanten* (1994). Lindholm, Eva Borgström och Arne Nilsson var de som organiserade den första konferensen. De hade trott att bara ett litet antal skulle komma, men över 200 deltagare dök upp. Ett direkt resultat av den första konferensen var att ett queerseminarium bildades vid Stockholms universitet. Seminariet studerade queerteori och på hösten 1996 bidrog dess medlemmar till att *lambda nordica* gav ut ett temanummer om queerteori, redigerat av Don Kulick. Det har tryckts i flera upplagor och har för många utgjort introduktionen till queerteori till en bredare publik i Sverige.³²

En annan inspiration till en queer förståelse av sexualiteten är den lesbiska feminismen. Adrienne Richs *Obligatorisk heterosexualitet och lesbisk existens*, som översattes till svenska av Pia Laskar redan 1986, löser genom sin tes om ett "lesbiskt kontinuum" upp den strikta uppdelningen mellan homo och he-

tero och bidrar till kritiken av identitetspolitiken. Det feministiska stråket har varit starkt i nordisk queerforskning, så starkt att begreppet "queerfeminism" blivit etablerat på ett sätt som det inte blivit i den anglosaxiska världen. Tiina Rosenberg och Pia Laskar har bidragit till den utvecklingen genom flera arbeten.³³ Under 1990-talet påbörjade homohistorien en utveckling mot att bli ett legitimt forskningsfält inom universitetsvärlden. De teoretiska diskussioner som fördes inom ramen för en konstruktivistisk historieuppfattning ifrågasatte den essentialistiska förståelsen av homosexualitet och inspirerade till nytolkningar av kända historiska förlopp. I flera nordiska länder började homoforskning bedrivas även innanför universitetens murar.

Danmark

Henning Bech, Karin Lützen, Bente Rosenbeck och Wilhelm von Rosen har sedan 1980-talet genomfört ett slags arbetsfördelning när det gäller homo- och queerforskning i Danmark. Karin Lützen har forskat kring lesbiska kvinnors historia och undersökt den i samband med framväxandet av en borgerlig kultur. Hon vidareutvecklade sina konstruktivistiska tankar i ett arbete om den moderna stadens historia och har i många artiklar och debattinlägg deltagit i debatten om jämställdhet, kvinnohistoria och homohistoria. Wilhelm von Rosen har skrivit ett imponerande tvåbandsverk om dansk "bøssehistorie" där han systematiskt gått igenom alla spår av samkönad sexualitet mellan män i danska rättskällor från 1600-talet till 1912, och han har i senare arbeten ägnat sig åt 1900-talets danska homohistoria med tonvikt på den danska homorörelsen.³⁴ Bente Rosenbeck har å sin sida valt att ägna sig åt mera renodlad genushistoria. De konstruktivistiska insikter som hon och andra danska forskare tillägnade sig och utvecklade under 1980- och 1990-tal har resulterat i ett flertal arbeten om dansk genushistoria, och senast i ett samnordiskt projekt om äktenskapslagstiftningen genom tiderna. Henning Bech är den danska forskare om homosexualitetens villkor som fått störst internationellt genomslag. Hans bok *När mænd mødes* från 1989 analyserar den moderna homosexualiteten och inspirerad av kritisk teori presenterar den en analys om homosexualiteten under 1900-talet. I den engelska versionen från 1997 vidareutvecklar Bech sina tankar om den moderne homosexuelles död. Hans tes är att i samma mån som alla människors sexualitet förändras blir begärsinriktningen mindre viktig och att allt som förr skilde "homosexuella" från "heterosexuella" – promiskuiteten, sex utanför äktenskapet, gruppsex, partnerbyten – nu är något som många "heterosexuella" människor ägnar sig åt, samtidigt som den postmoderne "homosexuelle" har blivit mera anpassad. I senare skrifter har Bech kritiserat queerteorin för att vara alltför amerikansk och alltför präglad av postmodern kategoriupplösning. I stället förespråkar

han "andre fortællinger" – alternativa sätt att berätta om sexualiteten. I sin bok *Kvinder og mænd* (2005) går han igenom de klassiska feminismerna och är starkt kritisk mot det som han uppfattar som politiskt vinklade verklighetsbeskrivningar. I stället förordar han ett förutsättningslöst utforskande av njutningen och att vi i stället för att ägna tid och energi åt att förstå den i termer av sexuell orientering helt enkelt inser att folk har och alltid kommer att ha olika sexuell smak.³⁵

Inom litteraturvetenskapen har Dag Heede utmärkt sig. Hans introduktion av Foucault är vid det här laget klassisk, och hans queerbiografi över Karen Blixen har fått positiv uppmärksamhet. Men när Heede kallade H.C. Andersen "fiselette" (sv. "fjolla") gick han för långt. Han blev grundligt utskälld i dansk press och publicerade senare en "botvandring" i *Lambda nordica*. Station för station bad han ironiskt om förlåtelse för sina synder och lovade bot och bättring. Professorn i genusvetenskap Nina Lykke är verksam i Sverige och har ägnat sig åt queerteori och intersektionalitetsstudier. I *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 2003 diskuterade hon om intersektionalitet är ett användbart begrepp inom genusforskningen. Doktoranden i historia Peter Edelberg i Köpenhamn arbetar på en avhandling om de danska myndigheternas reglering av homosexualitet och homosexuell prostitution i Köpenhamn på 1960-talet.³⁶

Finland

Den som förde med sig den socialkonstruktivistiska homohistorien från Amsterdamkonferenserna till Finland var Kati Mustola. Hon är verksam som sociolog vid Helsingfors universitet och har publicerat många socialkonstruktivistiskt inspirerade artiklar om finsk HBT-historia. Med hjälp av rättsstatistik, intervjuer och på senare tid även bilder, har hon skrivit en allsidig HBT-historia som omfattar allt ifrån strafflagsreformen 1889 till konstnären och gayikonen Tom of Finland.³⁷

Till skillnad från i Danmark så har den första vägen homohistorisk forskning fått många efterföljare i Finland, och en växande samling avhandlingar och forskningsrapporter vittnar om ett växande forskningsfält. Jan Löfströms *Sukupoliero agrarikkulttuurissa* (Könsskillnader i agrarkulturen) från 1999 diskuterar de specifika genusförhållanden som i Finland har bestämt queer sexualitet och könsöverskridanden. Inspirerad av Laqueurs enkönsmodell hävdar Löfström att det finska agrarsamhället, där fysiskt starka kvinnor var ett ideal, präglades av små könsskillnader och att könsöverskridanden snarare än samkönad sexualitet var det som främst uppmärksammades i talet om sexualitet. Tuula Juvonens prisbelönta avhandling *Varjoelämä ja julkisia salaisuuksia* (Skuggliv och offentliga hemligheter) från 2002 analyserar och jämför homo- och bisexuella mäns och kvinnors livsrum i Tammerfors på 1950- och

1960-talet. Den jämför systematiskt betingelserna för kvinnlig och manlig samkönad sexualitet, männens liv och träffställen i Tammerfors parker och kvinnornas dolda förhållanden i skuggan av vardagsnormaliteten.³⁸ Finland utmärker sig genom att vara ett av de länder där kvinnor ställts inför rätta i större utsträckning än på annat håll och Antu Sorainen 2005 blev Finlands första doktor i genusvetenskap på en avhandling om hur kvinnlig kriminell homosexualitet konstruerats på landsbygden i östra Finland. Samma rättsfall analyseras ur en juridisk synvinkel av Eve Hirvonen.³⁹ Ett slags queerhistoria skrev också sociologen Jan Wickman när han disputerade vid Åbo Akademi på en avhandling om konstruktion och dekonstruktion av könsskillnader i den finska transgenterdiskursen under 1990-talet. På grundval av diskussionsinlägg i medlemstidningar och på mailinglistor för transpersoner undersöker han hur kön skapades i en specialiserad diskurs. Spänningarna som Wickman beskriver mellan dem som förespråkade ett kontinuum mellan transvestism och transsexualism och dem som ville betona det dikotoma förhållandet mellan könen är en intressant kommentar till queerteori i praktiken.⁴⁰

Finsk queerforskning är synnerligen livaktig och 2005 bildades SQS, Suomen Queer-tutkimuksen Seura/Sällskapet för Queerstudier i Finland. År 2006 lanserades första numret av den web-baserade tidskriften *SQS: Suomen Queer-tutkimuksen Seuran Lehti/Tidskrift för Queerforskning i Finland/Journal of Queer Studies in Finland*, en flerspråkig tidskrift som skall tjäna både som forum för finska och nordiska queerforskare men också föra ut finsk queerforskning i världen.⁴¹ Första numret hade temat historia och flera artiklar behandlade olika queerhistoriska ämnen, viktigast kanske Tuula Juvonens "Introduction" där hon kritiserar den anglo-amerikanska hegemonin inom homohistorien, speciellt den "urban bias" som har lett till att huvuddelen av homohistorisk forskning handlar om stora städer på USA:s öst- och västkust. Europa rymmer många språk och har många kulturella centra med specifik centrum/periferi-dynamik och amerikansk queerteori är kanske inte omedelbart tillämplig här. I samma nummer diskuterar Joanna Mizielinska översättningen och användningen av queerbegreppet i Finland. Hennes essä, "Queering the Moominland" är ytterligare ett bidrag till diskussionen hur en från USA importerad teori egentligen kan användas i språkområden och kulturer som skiljer sig markant från de amerikanska storstädernas gaydistrikt.⁴²

Sverige

Redan innan Fredrik Silverstolpe åkte till Amsterdamkonferenserna hade han ägnat sig åt en del olika homohistoriska projekt. Hans intervjubok om järnbruksarbetaren och homoaktivisten Eric Thorsell ger viktiga insikter

i svensk homohistoria från 1930-tal till 1950-tal. Silverstolpes inlägg vid Amsterdamkonferensen 1987, "Benkert was not a doctor", diskuterade den tidiga homorörelsens strategier, och han beskriver vad han kallar en homosexualistisk ideologi. Vidare var det Silverstolpes tankar kring tystnadens politik under 1700-talet som inspirerade den debatt som 1996 fördes mellan historikerna Jonas Liliequist och Eva Österberg.⁴³ Den tidiga homohistoriska forskningen i Sverige avsatte under 1990-talet betydande resultat i och med att forskningsprojekt kring Göteborgs och Stockholms homosexuella historia publicerades. I Göteborg växte en livaktig homoforskningsmiljö upp kring Institutionen för Genusvetenskap. Litteraturvetaren Margareta Lindholm och sociologen Arne Nilsson har i flera böcker forskat kring samkönad sexualitet i historien. I boken *En annan stad* (2002) jämför de uttrycken för manlig och kvinnlig homosexualitet i Göteborg under efterkrigstiden. Med sin systematiska jämförelse bidrar de till en djupare förståelse av hur samkönad sexualitet konstrueras i ett genusperspektiv. Arne Nilsson har dessutom studerat männens sociala och sexuella liv i Göteborg och klarlagt vilken stor skillnad männen gjorde mellan dem som var "såna" och på dem som var "riktiga karlar" – en annan sorts uppdelning än de som David Halperin diskuterat. Senast har Nilsson publicerat en bok om homolivet på Svenska Amerikalinjens båtar, där han kartlägger de dynamiker som styrde livet på en arbetsplats med en stor och väl synlig grupp homosexuella.⁴⁴ Inom ramen för ett projekt om Stockholms homosexuella historia som leddes av Göran Söderström publicerade Greger Eman 1993 en monografi om Klara Johansson och Lydia Wahlström och "den feministiska vänskapskärleken". Eman vill där beskriva kvinnornas förhållande inom ramen för en feministisk ideologi. Sex år senare kom Stockholmsprojektets imponerande huvudrapport, *Sympatiens hemlighetsfulla makt*, som på över 700 sidor presenterar stockholmarnas homosexuella historia under hundra år. Som empiriskt forskningsarbete är det en bragd, och innehåller bland annat den mest detaljerade skildringen av 1950-talets rättsröteskandaler som hittills publicerats. Dodo Parikas bidrag om soldatprostitutionen är också internationellt sett det bästa som publicerats i detta ämne. Tonvikten i rapporten ligger på det empiriska och den vidareutvecklar inte de teoretiska perspektiv som Fredrik Silverstolpe förde in i Sverige.⁴⁵ Svante Norrhem har forskat kring homosexualitetens villkor i Västerbotten från 1950-tal till 1980-tal, ett av de få exemplen på homohistoria som berör förhållandena på landsbygden. Homosexualiteten, skriver Norrhem, var något som fanns någon annanstans. Priset för att vara homosexuell i Västerbotten var total tystnad. Norrhems studie präglas också av ett konstruktivistiskt perspektiv utan att kunna sägas vara queerhistoria. Min egen avhandling som behandlar ett stort antal rättsfall från hela Sverige 1880–1950 tematiserar skillnaderna mellan stad och land under första halvan av 1900-

talet. Den är inspirerad av Foucault och vill kombinera hans tankar med Thomas Kuhns paradigmteori för att visa på ett paradigmskifte från ett ruralt sodomiparadigm till ett urbant homosexualitetsparadigm. Avhandlingen skriver in sig i den rad av studier som framhäver moderniseringsprocessen och är alltså långt ifrån det ifrågasättande av den linjära tidsuppfattningen som queerteorin efterlyser, men i ljuset av Sedgwicks kritik är den öppen för att olika sexuella praktiker kan existera sida vid sida. Historikern Eva Helen Ulvros i Lund beskriver i sin biografi över Sophie Elkan hur kärlekstriangeln mellan Elkan, Selma Lagerlöf och Vallborg Olander formades av förra sekelskiftets normer för genus och sexualitet. Ulvros är ett exempel på hur en forskare kan både lyfta fram vad som aktivt osynliggjorts – Lagerlöfs homoerotiska förbindelser – och sätta det i en historisk och teoretisk ram som förklarar mer än bara sexualiteten.⁴⁶

Flera litteraturhistoriska studier har också bidragit till förståelse av sexualitetens reglering i äldre tid. Kristina Fjelkestam i Stockholm behandlar vad hon kallar ”ungkarlsflickor, kamrathustrur och manhaftiga lesbianer” och skriver in den lesbiska kvinnan i ett mer övergripande genusmönster i mellankrigstidens Sverige. Hon tar fasta på den starka genusdelningen mellan vad som med en engelsk term kallas ”butch” och ”femme”. Och Ann-Sofie Lönngren i Uppsala presenterar en queerläsning av begärtrianglar hos August Strindberg i sin kommande doktorsavhandling. På så sätt blottlägger hon de normativa diskurser som präglade hans tid och person.⁴⁷

Mycket av den tidiga forskningen kring homosexualitetens historia i Sverige har fokuserat på att hantera ett besvärligt källäge och rekonstruera en historia som varit dold, men på senare tid märks starkare teoretiska ambitioner. Pia Laskars *Ett bidrag till heterosexualitetens historia* (2005) är en queerteoretisk analys av sexhandböcker från 1800-talet som visar på konstruktionen av heterosexualitet. I polemik mot bland andra Claes Ekestam hävdar hon att 1800-talets borgarkvinna var starkt sexuell och att hon ingick i borgerlighetens ”heterosexuella njutningsideologi”. I själva verket, menar Laskar, gav den heterosexuella njutningsideologin förhandlingsutrymme för kvinnan inom ramen för den ”samlagsdramaturgi” som sexhandböckerna förmedlade. Laskar för även in postkoloniala resonemang när hon visar hur sexhandböckerna konstruerar vithet och svenskhet i motsättning till de exotiserade exempel på ”främmande” sexualitet som presenteras. Genom sitt fokus på heteronormativiteten är Laskars forskning ett av ganska få exempel på renodlad queerhistorisk forskning som publicerats i Sverige.⁴⁸

En annan uttalat queerhistorisk avhandling är Sara Edenheims *Begärets lagar* (2005), i vilken hon säger sig vilja teckna heteronormativitetens genealogi. Hon tar utgångspunkt i ett antal statliga utredningar om trans-, inter- och homosexuella, de utredningar som har förberett lagstiftningen om

fastställande av könstillhörighet och om homosexualitet. Genom att använda sig av en Butlersk psykoanalytisk metod visar hon ur de statliga myndigheterna skapat heteronormatlitet genom "appelation" av vissa aspekter av mänsligt beteende och "abjektion" av andra. Hon förhåller sig kritisk mot tidigare queerforskning som hon menar har gått runt de svåra psykoanalytiska delarna av teorin.⁴⁹

Kanske som en reaktion på queerteorins dominans inom homoforskningen deklarerar Andréaz Wasniowski i *Den korrekta avvikelser* (2007) att han inte använder sig av den. Han hänvisar till Ricoeur och menar att analysen blir förutbestämd och att forskningsobjektet blandas samman med undersökningsmetoden om man använder ett analysredskap som tillverkats enkom för den typen av analys. Han betecknar sin avhandling som en empirisk studie och visar hur det tidiga RFSL disciplinerade sina medlemmar och presenterade en homogeniserad form av homosexualitet, en "korrekt avvikelse", för omvärlden. Wasniowskis forskning anknyter väl till David Halperins och Eve Kosovsky Sedgwick's diskussion om den moderna homosexualitetens iscensättningar och det är på sätt och vis synd att författaren valt att inte förhålla sig till den.⁵⁰ En som däremot i hög grad låtit sig påverkas av queerteori är Ingeborg Svensson. Hennes avhandling i etnologi analyserar hur sorg och död kunde behandlas under 1980-talet när så många unga män dog i aids. Svensson urskiljer olika sätt att iscensätta homosexualiteten eller förtiga den i det hon kallar pride-begravningar eller konfliktbegravningar. Ytterst handlar hennes avhandling om begravningen som meningsskapande handling, med en performativ makt att bekräfta eller dölja queer sexualitet.⁵¹

Största delen av queerhistorien behandlar modern tid, men undantag finns. Jonas Liliequist och Eva Österberg har båda intresserat sig för sodomi och könsöverskridande beteende i tidigmodern historia. Förutom den tidigare nämnda diskussionen om tystnadens politik på 1700-talet har både Liliequist och Österberg studerat kvinnor i manskläder i det tidigmoderna Sverige. Liliequist är den som har stått för en mer uttalad queeranalys och han har velat se även andra avvikelser än samkönad sexualitet, som våldtäkter och utomäktenskaplig sexualitet, som brott mot heteronormativiteten.⁵² I ett pågående doktorandarbete i arkeologi använder Alexander Andreeff queerteori för att problematisera konstruktionen av manlighet i sen järnålder och tidig medeltid på Gotland. Genom att analysera bildstenarnas figurer i ett genus- och queerperspektiv ifrågasätter han tidigare heteronormativa tolkningar och öppnar för nya sätt att förstå genus och sexualitet inom arkeologin. Historikerna Henric Bagerius i Göteborg och Christine Ekholst i Stockholm presenterar på annan plats i detta nummer en queerläsning av den Heliga Birgittas sodomianklagelser mot kung Magnus Eriksson.

Norge

Den norska strafflagen formulerades redan 1902 så att åtal för ”utugtig Om-gjængelse [...] mellem Personer af Mandkjøn” endast skulle väckas ”naar det paakreves af almene Hensyn”.⁵³ Det har medfört att antalet åtal för samkönad sexualitet i Norge är mycket lågt och därmed blir den vanligaste källgruppen för dem som studerar manlig homohistoria – rättsprotokoll – mycket mindre i omfång.

Den legendariska ledaren för den norska homorörelsen genom decennier, Karen-Christine Friele, publicerade redan 1985 en bok om norsk homohistoria. Titeln, *De forsvant bare...* anspelar på homosexuellas osynlighet i historieböckerna. Friele tecknar ett långt svep genom historien stödd på tidigare forskning. Men hon använder sig också av det norska stortingstrycket för att beskriva avkriminaliseringen 1972. Boken är ett bra exempel på ”ourstory” men den gav inte några öppningar till vidare forskning och på universiteten fanns inget intresse för att stödja den typen av forskning. Men under 2000-talet har homohistoria utvecklats snabbt i Norge.⁵⁴ Ett pionjärbete är Anette Halvorsen Aarsets *hovedfagoppgave* i juridik från 2000 där hon studerar lagstiftningen i Norge från 1687 till 1902. Som rätthistorisk studie saknar den en samhällelig kontext, men presenterar en utförlig juridisk analys. En stor del av undersökningen ägnas åt att visa hur sex mellan kvinnor undantogs från rättsliga ingripanden.⁵⁵

Historikern Øystein Rian skrev 2002 en översikt över norsk homohistoria från vikingatiden till 1930-talet i antologin *Norsk homoforskning*. Rian skriver inte queerhistoria, men hans artikel utgör en initierad genomgång av vad vi kan veta om norsk homohistoria. Martin Halsos hovedfagoppgave om homosexuella män inför rätta i Oslo 1905–1950 publicerades 2001.⁵⁶ Halsos undersöker hur de lokala domstolarna tolkade lagens bestämmelse om ”almene hensyn” och visar hur de i allmänhet inskränkte sig till att åtala män som haft sex med minderåriga eller använt våld. Men hans undersökningsområde är bredare än så. Genom intervjuer och studier av bland annat Kim Frieles privatarkiv kan han påvisa hur lagen påverkade även dem som inte blev åtalade. Rädslan för polisen var alltid närvarande och lagens blotta existens gjorde att den norska homorörelsen tvekade att konfrontera myndigheterna. I en senare studie analyserar Runar Jordåen konstruktionen av manlig homosexualitet i Norge 1886–1950. Han studerar både den medicinska och juridiska diskursens identitetsskapande funktioner och detaljstuderar rättsfall i Bergen under samma tid.⁵⁷

Etnologen Tone Hellesunds avhandling behandlar den norska ”peppermøns” historia – en de ensamstående kvinnornas genealogi. På grundval av ett mycket brett källmaterial, bestående av brev, dagböcker, fotografier,

tidningsartiklar och skönlitteratur, tecknar Hellesund en kulturanalys av hur kön skapats och ensamhet organiserats i den norska borgarklassen 1870–1940. Avhandlingen visar hur de fasta gränserna mellan kön och sexualitet, mellan homo- och heterosexualitet blir meningslösa vid en analys av historiska aktörer som definierade sin sexualitet och sitt känsloliv på ett radikalt anorlunda sätt än vi gör i dag. I den meningen är Hellesunds arbete mera queer än mycket annat av nordisk homoforskning.⁵⁸ Ett brett upplagt projekt om norsk homohistoria är antropologen Hans W. Kristiansens arbete om manlig och kvinnlig homosexualitet i Norge under nittonhundratalet. Kristiansens avhandling från 2004 byggde på intervjuer med äldre homosexuella män och täckte in en god del av norsk manlig homohistoria under 1900-talet. Han ser de livshistorier han fått ta del av som avtryck av det historiskt möjliga och det övergripande resultatet av hans forskning var att det trots allt var möjligt att leva ett gott liv som homosexuell man i Norge under kriget och under åren därefter. I en kommande bok fokuserar Kristiansen på både kvinnor och män med särskild tonvikt på förhållandena på landsbygden.⁵⁹

Norsk homohistorieforskning har alltid stått i nära dialog med homorörelsen och med den samhällsvetenskapliga forskningen. Nettverk för homoforskning, med bas på kriminologiska institutionen vid Universitetet i Oslo, har blivit ett forum för forskningsinformation och diskussioner där aktivister, före detta aktivister och forskare möts. Koordinatören för nätverket, Turid Eikvam, har tagit initiativ till att kriminologiska institutionen ger kurser om homosexualitet ur både historiskt och samhällsvetenskapligt perspektiv. En brett upplagd studie av norska homosexuellas levnadsvillkor, den så kallade NOVA-rapporten från 1999, sammanställdes av Kristinn Hegna, Hans W. Kristiansen och Bera Ulstein Moseng. Studiens resultat som bland annat berörde unga homosexuellas svåra situation på landsbygden, väckte stor uppmärksamhet och har legat till grund för ett likabehandlingsarbete i Norge som saknar motstycke i andra nordiska länder.⁶⁰ I en kommande avhandling i historia kommer Runar Jordäen att undersöka den rättsmedicinska och psykoanalytiska diskursens inverkan på konstruktionen av homosexualitet i Norge. Sammantaget kan sägas att den norska homoforskningsmiljön är mycket stark och den homohistoriska forskningen har presenterat många gedigna arbeten.

Island

Den mest egendomliga metamorfosen i homohänseende står Island för. Redan 1925 konstaterade visserligen Halldór Laxness att Reykjavík då hade allt som krävdes av en världsstad, ”inte endast universitet och biograf, men också fotboll och *hómosexúalismá*”.⁶¹ Men det var ingen blomstrande sub-

kultur Laxness syftade på. Sannolikt tänkte han på en rättsaffär året innan, då en känd idrottare ställts inför rätta för "onaturlig otukt". Under hela 1900-talet präglades Islands gaykultur av tystnadens repression och av att många homoexuella valde ett liv i landsflykt. Islänningarna i gemen är ett resande folk och lättheten att flytta till andra nordiska länder gjorde att den isländska homokulturen utarmades. I början av 1980-talet hade landet ett rykte om sig att vara ett stabilt homofobt samhälle med machovärderingar och hård social kontroll. Men just samhällets småskalighet kan vara förklaringen till den totala omsvängningen i attityder under 1990-talet. Så sent som 1992 blev åldersgränsen för homosexuella relationer desamma som för heterosexuella, men bara fyra år senare blev Island det fjärde landet i världen att lagstifta om registrerat partnerskap. Och homodagarna i Reykjavík – *hinsegin dagar* – samlar nu upp till 50 000 människor, eller en sjättedel av landets samlade befolkning.

Någon isländsk homohistorisk forskning har knappt funnits före år 2000. Den danske filologen Preben Meulengracht Sørensen studerade redan 1980 föreställningar om manlighet och passiv sexualitet i de isländska sagorna och Kari Ellen Gade använde 1986 ett bredare källmaterial för att analysera samma sak. Men när isländska historiker har undersökt sexualitetshistoria har de fokuserat på andra saker än samkönad sexualitet, som incest och frilleväsen.⁶² Som i de flesta andra länder fick gayaktivisterna själva ta ansvar för sin historia, och i den isländska homorörelsens tidskrift *Úr félum* publicerades genom åren ett antal populärvetenskapliga artiklar om Islands homohistoria. Den mångårige ordföranden i Islands förbund för homosexuellas rättigheter, Þorvaldur Kristinsson, blev år 2000 den förste som publicerade en vetenskaplig artikel om den isländska homorörelsens historia.⁶³

Ordet queer översätts på isländska med *hinsegin*, som syftar på dem som tar en annan väg, eller är "annorledes". Det är ett ganska snällt ord, och i en debattartikel 1999 föreslog homoaktivisten Haukur Hannesson att det gamla nedsättande ordet "kynvilla" skulle användas i stället. Det betyder "könsvill" och är bildat i analogi med "trúvilla", dvs. kättersk. Hannesson menar att det passar bättre eftersom det är provokativt och ger associationer till "vild" i motsättning till "tam" sexualitet. Det var just det ord som isländska homosexuella kämpade för att slippa på 1980-talet, så Haukurs förslag var mycket provokativt inom de egna leden. Han hävdade att provokation var själva vitsen med begreppet queer men bara en person höll med honom under den debatt som uppstod. Enligt egen uppgift har han sedermera ändrat åsikt, eftersom han menar att queerforskningen blivit en tandlös akademisk verksamhet utan provokativ potential.⁶⁴ Själva teoribildningen, queerteorin, fångades först upp inom litteraturvetenskapen. Litteraturkritikern Geir Svansson publicerade 1998 en artikel om queermotiv i isländsk novellkonst i den litterära tidskriften

Skírnir. För närvarande arbetar Geir Svansson med en queerteoretiskt inspirerad magisteravhandling i litteraturvetenskap. Socialantropologen Rannveig Traustadóttir har gjort sig internationellt känd inom funktionshindersforskning, men har också utvecklat queerteori inom den isländska universitetsvärlden. År 2003 publicerade hon tillsammans med Þorvaldur Kristinsson en antologi om homosexualitet och familjeliv, och Anna Einarsdóttir arbetar i London med en doktorsavhandling om isländska lesbiska par.⁶⁵

Rent homohistorisk forskning är det mera tunnsått med. Det viktigaste arbetet hittills är Þorgerður Þorvaldsdóttirs bidrag till antologin *Criminally Queer* (2007). Ämnet för hennes kapitel är isländsk strafflagstiftning och homosexualitet 1869–1992, men hon tar ett bredare grepp och presenterar en samlad isländsk homohistoria, inspirerad av genus- och queerteori. Småskaligheten i det isländska samhället och dess plats i den nordiska periferin blir till viktiga förklaringsfaktorer i Þorgerðurs analys och hon ser ett gradvis närmande till det nordiska och europeiska samhället som en av de viktigaste orsakerna till den plötsliga omsvängningen på 1990-talet.⁶⁶

Homohistoria och queerhistoria har sålunda på det hela taget fått ett positivt mottagande i hela Norden. Efter att danska forskare öppnade vägen för en homohistorisk forskning som bedrevs vid universiteten i stället för inom humorörelsen har initiativet kommit att tas över av svenska och finska forskare. Norge släpade länge efter, men efter riktade insatser från Norges forskningsråd har flera intressanta forskningsprojekt initierats. ”Den skeive vendninga”, som queerteorin betecknades, vållade stark debatt inom norsk humorörelse, men där som i andra länder är det främst litteraturvetare som omsatt queerteorins idéer i praktisk forskning. Trots att tidskriften *Lambda Nordica* inte i första hand varit ett forum för queerteori och trots att den domineras av svenskt material, har den fungerat som ett forum för den första generationens queerforskare. Och sjösättningen av den finska nättidskriften *SQS* bådar gott för queerforskningens framtid.

Queerhistoriens framtid

Vilken plats har då historieämnet inom queerforskningen? Det genus-historiska perspektiv som öppnades på 1980-talet har ställt nya frågor till historien och inneburit att välutforskade fält kan analyseras igen med nya frågeställningar som ger nya resultat. Queerhistorien har också visat sig vara en produktiv inriktning som skapar grund för mer forskning och utmanar invanda förståelser av vårt förflutna. Som jag visat ovan har queerteorin fått ett gott mottagande i Norden och berikat forskningens huvudfåror. En rad nordiska konferenser har samlat queerforskare som har skapat en livaktig tvärvetenskaplig forskningsmiljö som sträcker sig utöver nationsgränserna.

Som jag också påpekat är det svårt för historiker att ta till sig queerteorin fullt ut. Några av de konstruktivistiska grundtankarna finns redan inbyggda i historieämnet, genom att historiker alltid har konfronterats med begreppens föränderlighet. Generellt har historiker genom sitt fokus på det "signifikanta" i historien visat föga intresse för avvikelsernas historia, och de som har brutit trenden har ofta marginaliserats i historikervärlden. Därför är det en svår väg för många minoritetshistoriker att gå tillbaka till att studera normen, att från att studera "homosexualitetens historia" övergå till att studera "heterosexuallitetens historia". De mer komplicerade resonemangen kring "queer time" deltar inga historiker i, men konstvetare, litteraturvetare och filologer. Kanske är historiker trögare än andra humanister, kanske sitter vi alltför mycket fast i källkritikens principer för att ta till oss resonemang som kräver en radikal omprövning av dessa.

Queerhistoriens framtid tror jag inte ligger i en upplösning av kausaliteten eller en operationalisering av historiens diskontinuitet. I stället tror jag på en utvidgning av ämnesområdet. HBT-historia behövs fortfarande för att lyfta fram det osynliggjorda och heteronormativitetens historia behövs också för att blottlägga de tvingande normerande strukturerna. Men alltför lite forskning har gjorts när det gäller maktstrukturernas skärningspunkter. En heteronormativitetens historia kan vidgas till att bli en normativitetens historia, och en HBT-historia kan vidgas till att bli en avvikelsernas historia. Foucault formulerade tankar som ett par forskargenerationer arbetat med att påvisa empiriskt, nu är det tid att formulera nya grundläggande idéer som forskare kan arbeta med på ett intersektionellt plan.

The queering of history: The development of queer-history in Scandinavia

The article discusses the implications of queer theory for historical research, assessing the effects of three theoretical challenges, namely the shift of emphasis from studying the different to studying the norm; the deconstruction of identities; and the discontinuity of history, in particular the questioning of teleological historiography. The general tendency of historians to search for significant causes has prevented many of them from studying the deviant, the author argues, and a shift to studying normalising forces in history then becomes particularly difficult. Furthermore, the author comments on the controversy between David Halperin and Eve Kosofsky Sedgwick and defends Halperin's understanding of historicity, understood as an argument for the study of historical change. An analysis of power relations and normalising structures risks becoming static, thus obfuscating the understanding of change and the forces opposing oppressive normative discourses, he claims.

Finally, the discontinuity of history is addressed through a critical assessment of an ongoing discussion about the “queering of time,” which literary scholar Elizabeth Freeman has called “the turn toward time.” The author argues that a radical reconceptualization of historical time has but a small chance to gain credibility within the historical field, and defends historical method with critical evaluation of sources, intersubjective corroboration, and causal explanations. On the other hand, he welcomes the theoretical insights presented by queer theory as far as they concern the choice of a study object, and their challenges to a simplified conceptualisation of same-sex desire.

The second half of the article is an overview of the roots of queer history in Scandinavia, and the present state of the field. Lesbian and gay scholars from Denmark, Finland, and Sweden attended social constructivist conferences in Amsterdam in the 1980s and brought home important insights concerning lesbian and gay history. The queer turn of social studies was also prepared by a lesbian feminist thinker like Adrienne Rich, translated to Swedish in 1983. The first generation of lesbian and gay historians in Denmark, Finland and Norway presented work in a social constructivist vein in the late 1980s. The next generation included scholars in Norway and Iceland, and developed queer theory as an analytical tool. There is now a lively network of Scandinavian queer researchers presenting their work both in mainstream academic publications, and in specialised journals like *Lambda Nordica*, based in Sweden, and the bilingual *SQS* in Finland.

Keywords: Queer theory, Gay history, Scandinavia, History, Time, Identity

Noter

- 1 E. M. Forster, *Maurice*, Harmondsworth 1972, s. 50.
- 2 Se t.ex. Martialis, *Epigram*, i urval, tolkade av Håkan Strömberg, Lund 1954. Om tystnads politik se Jonas Liliequist, "Staten och 'sodomiterna'. Tystnaden kring homosexuella handlingar i 1600- och 1700-talets Sverige", *lambda nordica* 1995:1-2, s. 9; Eva Österberg, "Den synliga och den osynliga synden. Sexualitet i norm och verklighet under 1600- och 1700-talet", *lambda nordica* 1996:1, s. 57.
- 3 Wilhelm von Krafft-Ebing, *Psychopathia sexualis. Mit besonderer Berücksichtigung der conträren Sexualempfindung. Eine medizinisch-gerichtliche Studie für Ärzte und Juristen*. 12. verb. u. verm. Aufl., Stuttgart, 1903.
- 4 Flera exempel på mansdominansen inom homohistorieforskningen finner vi i den nyutkomna *Gay. En världshistoria*. Stockholm 2006. Av fjorton kapitelförfattare är fyra kvinnor. Gemensamt för de tolv manliga författarna är att de visar föga intresse för kvinnlig samkönad sexualitets historia. Speciellt Vincenzo Patanès kapitel om homosexualitet i Mellanöstern och Nordafrika utmärker sig i detta avseende. Patanè noterar i en parentes att det lär ha funnits sexuella förhållanden mellan kvinnor också, men att man inte vet något om detta. Han hänvisar till ett kapitel i Stephen Murray och Will Roscoe, *Islamic homosexualities* (New York 1997), som avhandlar detta ämne utan att referera något av dess innehåll. Gert Hekmas

- avslutande kapitel om västvärlden efter 1980 saknar också nästan helt något material om kvinnlig homosexualitet – under en period när denna verkligen har manifesterat sig i offentligheten.
- 5 Viktiga bidrag till lesbisk historia är Elizabeth Lapovsky Kennedy & Madeline D. Davis, *Boots of Leather, Slippers of Gold. The History of a Lesbian Community*, New York 1993; Martha Vicinus, *Intimate Friends. Women Who Loved Women, 1778–1928*, Chicago 2004; Leila Rupp, *Worlds of women. The Making of an International Women's Movement*, Princeton, N.J. 1997; Tuula Juvonen, *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia*, Tampere 2002; Pia Lundahl, *Intimitetens villkor. Kön, sexualitet och berättelser om jaget*, Lund 2001; Kristina Fjelkestam *Ungkarlsflickor, kamrathustrur och manhaftiga lesbianer. Modernitetens litterära gestalter i mellankrigstidens Sverige*, Stockholm/Stehag 2002; Eva Helen Ulvros, *Sophie Elkan*, Lund 2001.
 - 6 För diskussioner kring detta, se *Mer än bara kvinnor och män. Feministiska perspektiv på genus*, Lund 2003, (ed.) Diana Mulinari, Kerstin Sandell och Eva Schömer; *Bortom vi och dom. Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*. Rapport från Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering, SOU 2005:41, (ed.) Paulina de los Reyes och Masoud Kamali.
 - 7 Pia Laskar har diskuterat detta i flera artiklar och betecknar det som ”en paradox vi måste leva med”. Pia Laskar, ”Queer och paradoxen. Queer som analysinstrument – eller som vänster-radikal eller nyliberal sexpolitik”, i *Vad är queer? Professorsföreläsningar på DI*, Stockholm 2003, s. 56, jfr Laskar, ”Queer och feminismen. Beröringspunkter och spänningar”, *lambda nordica* 1996:3–4, s. 67. I en professorsföreläsning på Dramatiska institutet 2003 diskuterade Yvonne Hirdman queerteori ur en genusteoretisk synvinkel och var starkt kritisk till det nya begreppet, bland annat för dess upplösande tendenser och för dess kritik av ”heterosexualiteten”. Yvonne Hirdman, ”Straight? – Den homosociala normativiteten. Tankar i tre akter”, i *Vad är queer?... Att det svenska begreppet HBT klumpar ihop lesbiska och homosexuella män under bokstaven H, till skillnad från i anglosaxiska länder där begreppet motsvaras av LGBT, kan vara av dels språklig art och dels visa på en svagare särorganisering av lesbiska i Sverige*. Tiina Rosenberg föredrar att använda bokstavskombinationen LHBT i sin *L-ordet. Vart tog alla lesbiska vägen?* Stockholm 2006.
 - 8 För en diskussion om queer historieskrivning, se Jennifer Terry, ”Theorizing Deviant Historiography”, *Differences. A Journal of Feminist Cultural Studies* 1991:2, s. 55. Jfr Gayatri Chakravorty Spivak, ”Subaltern Studies. Deconstructing Historiography”, i Spivak, *In Other Worlds. Essays in Cultural Politics*, New York 1988.
 - 9 ”I hate straights”, ”Bash back!” citerat ur Tiina Rosenberg, *Queerfeministisk agenda*, Stockholm 2002, s. 176–177. För en diskussion om en ”stigmafil” livsstil, där man omfamnar sitt stigma, snarare än en ”stigmafob” där man anpassar sig, se Michael Warner, *The Trouble with Normal. Sex, Politics, and the Ethics of Queer Life*, New York 1999, s. 49–50.
 - 10 ”an understanding of virtually any aspect of modern Western culture must be, not merely incomplete, but damaged in its central substance to the degree that it does not incorporate a critical analysis of modern homo/heterosexual definition”. Eve Kosofsky Sedgwick, *Epistemology of the Closet*, New York 1991, s. 1.
 - 11 Tiina Rosenberg, *Queerfeministisk agenda*, Stockholm 2002, s. 100–103. Om New Yorks *fairies*, se George Chauncey, *Gay New York. Gender, Urban Culture, and the Making of the Gay Male World, 1890–1940*, New York 1994; om sjanorna i Göteborg, se Arne Nilsson, *Såna & riktiga karlar*, Göteborg 1998; om *la garçonne* se Florence Tamagne, *Histoire de l'homosexualité en Europe. Berlin, Londres, Paris, 1919–1939*, Paris 2000, s. 51–58. Om mankvinnor i Sverige, se Jens Rydström, *Sinners and Citizens. Bestiality and Homosexuality in Sweden, 1880–1950*, Chicago 2003, s. 310; Fjelkestam, *Ungkarlsflickor*, s. 93–112.
 - 12 Om homosexualitetens transformering, se Anthony Giddens, *The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*, Cambridge 1992, s. 13–16; Henning

- Bech, *When men Meet. Homosexuality and Modernity*, Cambridge 1997; Warner, *The Trouble*; Judith Butler, *Antigone's Claim. Kinship Between Life and Death*, New York 2000.
- 13 "Le sodomite était un relaps, l'homosexuel est maintenant une espèce", Michel Foucault, *Histoire de la sexualité. 1. La volonté du savoir*, Paris 1976, s. 59; David Greenberg, *The Construction of Homosexuality*, Chicago 1988; David Halperin, *One Hundred Years of Homosexuality*, New York 1990.
- 14 John Boswell, *Christianity, Social Tolerance, and Homosexuality. Gay People in Western Europe from the Beginning of the Christian Era to the Fourteenth Century*, Chicago 1980, s. 169–170. Jfr George Chauncey Jr, Martin Duberman och Martha Vicinus, "Introduction" i *Hidden from History. Reclaiming the Gay & Lesbian Past*, New York 1989.
- 15 "The historical search for a Great Paradigm Shift may obscure the present conditions of sexual identity", Sedgwick, *Epistemology*, s. 44–47.
- 16 "effeminacy, paederasty or 'active' sodomy, friendship or male love, and passivity or inversion", "pre-homosexual discourses, practices, categories, patterns or models", David Halperin, *How to do the History of Homosexuality*, Chicago 2002.
- 17 Spivak, *In Other Worlds*; Homi Bhabha, *The Location of Culture*, New York 1994; Dipesh Chakrabarty, *Provincializing Europe. Postcolonial Thought and Historical Difference*, Princeton 2000.
- 18 Judith Butler, *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*, New York 1990, s. 128–141; idem, "Critically queer", *GLQ. A Journal of Lesbian and Gay Studies*, 1993:1, s. 17.
- 19 "engaged in activities that probably seem pointless to people stranded in hetero temporalities", Elizabeth Freeman (ed.), "Theorizing queer temporalities. A roundtable discussion", *GLQ. A Journal of Lesbian and Gay Studies* 2007:2–3, s. 181; Judith Halberstam, *In a Queer Time and Place: Transgender Bodies, Subcultural Lives*, New York 2005.
- 20 Lee Edelman, *No Future. Queer Theory and the Death Drive*, Durham 2004.
- 21 Christopher Nealon, *Foundlings. Lesbian and Gay Historical Emotion Before Stonewall*, Durham 2001.
- 22 "connected affectively with the past", Freeman, "Theorizing", s. 178.
- 23 Carolyn Dinshaw, *Getting Medieval. Sexualities and Communities, pre- and postmodern*, Durham 1999. Bokens titel är hämtad från en replik ur Quentin Tarantinos film "Pulp fiction", där gangsterledaren Marcellus förkunnar för sitt offer att "I'm gonna get medieval on your ass!"
- 24 Exempel på nyare verk om queer tidigmodern historia är Alan Bray, *The Friend*, Chicago 2003; Valerie Traub, *The Renaissance of Lesbianism in early Modern England*, Cambridge 2002; Carla Freccero, *Queer/Early/Modern*, Durham 2005.
- 25 "with its certainty that what matters in the past is its relation to a predetermined modernity", Jonathan Goldberg och Madhavi Menon, "Queering history", *PMLA* 2005:5, s. 1608, cit. s. 1610.
- 26 "as it is hegemonically understood today", "be invested in suspending determinate sexual and chronological differences while expanding the possibilities of the nonhetero, with all its connotations of sameness, similarity, proximity and anachronism", Goldberg och Menon, "Queering", s. 1609, 1615.
- 27 "must be prepared to entertain the notion that history, as currently conceived, is a kind of historical accident, a product of a specific historical situation, and that, with the passing of the misunderstandings that produced that situation, history itself may lose its status as an autonomous and self-authenticating mode of thought", Hayden White, *Tropics of Discourse. Essays in Cultural Criticism* (Baltimore 1978).
- 28 För en mer fullständig genomgång av homohistoria och queerhistoria, se Jens Rydström, "Homosexualitetens historia – ett försummat forskningsfält" i *Genushistoria. En historiografisk exposé*, Lund 2003, (ed.) Christina Carlsson Wetterberg och Anna Jansdotter, s. 209.

- 29 Henning Bech, *Når mænd mødes. Homoseksualiteten og de homoseksuelle*, København 1988; Karin Lützen, *Hvad hjertet begærer. Kvinders kærlighed til kvinder 1825–1985*, København 1986; Kati Mustola, "Criminal love – What does the criminalization of homosexuality until 1971 tell us about the Finnish society?" i *Sexual Minorities and Society. The Changing Attitudes towards Homosexuality in 20th century Europe*, Tallinn 1991, (ed.) Udo Parikas och Teet Veispak, s. 45; Bente Rosenbeck, *Kvindekøn. Den moderne kvindeligheds historie 1880–1980*, København 1987; Wilhelm von Rosen, *Månens kulør. Studier i dansk bøssehistorie 1628–1912*, København 1993; Fredrik Silverstolpe, "Finns homosexuella?" *Reporter* 1987:1; idem, "Homosexuality. En politisk ideologi med sprängverkan", *Kom ut* 1991:6.
- 30 Jens Rydström, "Piska och morot. HBT mellan stat och samhälle", i Marika Hedin, Urban Lundberg, Jens Rydström och Mattias Tydén, *Staten som vän eller fiende? Individ och samhälle i svenskt 1900-tal*, Stockholm 2007.
- 31 Sverige var det enda landet i Norden där aidsaktivismen kom i konfrontationsställning med myndigheterna. Orsakerna till detta söker Signild Vallgård i den svenska statens traditioner av tvångsvård av narkomaner. Signild Vallgård, *Folkesundhed som politik. Danmark og Sverige fra 1930 til i dag*, Århus 2003.
- 32 Margareta Lindholm, "Gendertrouble", *Tvårtanten* 1994:1, s. 8.
- 33 Adrienne Rich, *Obligatorisk heterosexualitet och lesbisk existens*, Stockholm 1986; Tiina Rosenberg, *Queerfeministisk agenda*, Stockholm 2002; Pia Laskar, "Kön, sexualitet och makt", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1998:1, s. 1; idem, "Queert dilemma", *Politikens, kulturens & idéernas arena* 2003:3, s. 18; idem, *Ett bidrag till heterosexualitetens historia. Kön, sexualitet och njutningsnormer i sexhandböcker 1800–1920*, Stockholm 2005.
- 34 Karin Lützen, *Hvad hjertet begærer. Kvinders kærlighed til kvinder 1825–1985*, København 1986; idem, *Byen tæmmes. Kernefamilie, sociale reformer og velgørenhed i 1800-tallets København*, København 1998; von Rosen, *Månens kulør*; idem, "Denmark 1866–1976. From sodomy to modernity", i *Criminally queer. Homosexuality and the Law in Scandinavia 1842–1999*, Amsterdam 2007, (ed.) Jens Rydström och Kati Mustola.
- 35 Bente Rosenbeck, *Kvindekøn. Den moderne kvindeligheds historie 1880–1980*, København 1987; idem, *Kroppens politik. Om køn, kultur og videnskab*, København 1992; Henning Bech, *Når mænd mødes. Homoseksualiteten og de homoseksuelle*, København 1987; idem, *When men meet. Homosexuality and modernity*, Cambridge 1997; idem, *Kvinder og mænd*, København 2005.
- 36 Dag Heede, *Det tomme menneske. Introduktion til Michel Foucault*, København 1992; idem, *Det umenneskelige. Analyser af seksualitet, køn og identitet hos Karen Blixen*, Odense 2001; idem, *Herman Bang. Mærkværdige læsninger*, Odense 2003; idem, *Hjertebrødre. Krigen om H.C. Andersens seksualitet*, Odense 2005; idem, "H.C. Andersen som heteroskuel. Historien om en konstruktion", *lambda nordica* 2006:1–2, s. 60; Nina Lykke, "Interseksionalitet – ett användbart begrepp för genusforskningen", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 2003:1, s. 47.
- 37 Kati Mustola, "The penal code as form of control of sexuality. Homosexual acts as crimes in the context of other sexual offences in the 1950s in Finland" i *Sex, state and society. Comparative Perspectives on the History of Sexuality*, Umeå 2000, (ed.) Lars-Göran Tedebrand, s. 89; Berndt Aurell och Kati Mustola, *Tom of Finland. Ennennäkematöntä – Unforeseen*, Helsinki 2006; Mustola, "Finland 1889–1999. A turbulent past", i *Criminally queer*.
- 38 Juvonen, *Varjoelämä*; idem, "Shadow lives and public secrets. Queering gendered spaces in 1950s and 1960s Tampere", *SQS: Suomen Queer-tutkimuksen Seuran Lehti/Tidskrift för Queerforskning i Finland/Journal of Queer Studies in Finland* 2006:1, s. 49; Jan Löfström, *Sukupuoliero agrarrikulttuurissa. "Se nyt vaan on semmonen"*, Helsinki 1999.
- 39 Antu Sorainen, *Rikollisia sattumalta? Naisten keskinäistä haureutta koskevat oikeudenkäynnit 1950-luvun Itä-Suomessa*, Helsinki 2005; idem, "Productive trials. English and Finnish legislation and conceptualisations of same-sex sexualities in course of trials of Oscar Wilde, Maud Allan, Radclyffe Hall and Herb Grove, from 1885 to 1957", *SQS* 2006:1, s. 17; Eve

- Hirvonen, "Alina ja Silja, pornografinen oikeusjuttu" i *Sydänystäviä, rikollisia, meikäläisiä*, Helsinki under utgivning (ed.) Kati Mustola och Marja Suhonen.
- 40 Jan Wickman, *Transgender Politics. The Construction and Deconstruction of Binary Gender in the Finnish Transgender Community*, Åbo 2001.
- 41 http://www.helsinki.fi/jarj/sqs/sqs_contents.htm.
- 42 Tuula Juvonen, "Introduction. Queering the hegemonies of LGBT historiography", *SQS* 2006:1, s. 7; Joanna Mizielińska, "Queering Moominland. The problems of translating queer theory into a Non-American context", *SQS* 2006:1, s. 87.
- 43 Fredrik Silverstolpe, *En homosexuell arbetares memoarer. Järnbruksarbetaren Eric Thorsell berättar*, Stockholm 1981; idem, "Benkert var inte läkare. Om den homosexuella kategorins icke-medicinska ursprung på 1800-talet", *lambda nordica* 1997:1, s. 6; jfr idem, "Democracy and homosexuality. A historical background" i *Sexual Minorities and Society*; idem, *Homosexualitet i Tredje riket*, Eslöv 2000; Liliequist, "Staten och 'sodomiten'"; Österberg, "Den synliga och den osynliga synden."
- 44 Margareta Lindholm och Arne Nilsson, *En annan stad. Kvinnligt och manligt homoliv 1950–1980*, Stockholm 2002; Arne Nilsson, *Såna & riktiga karlar. Om manlig homosexualitet i Göteborg decennierna kring andra världskriget*, Göteborg 1998; idem, "Såna" på Amerikabåtarna. *De svenska Amerikabåtarna som manliga homomiljöer*, Stockholm 2006.
- 45 Greger Eman, *Nya himlar över en ny jord. Om Klara Johanson, Lydia Wahlström och den feministiska vänskapskärleken*, Stockholm 1993; Silverstolpe m.fl., *Sympatiens hemlighetsfulla makt*.
- 46 Svante Norrhem, *Den hotfulla kärleken. Homosexualitet och vanlighetens betydelse*, Stockholm 2001; Rydström, *Sinners and citizens*; Ulvros, *Sophie Elkan*.
- 47 Fjelkestam, *Ungkarlsflickor*; Ann-Sofie Lönngren, "Illusionen av en kvinna – en queerteoretisk analys av det homosexuella tabut i *En däres försvarstal*" i *Feministiska litteraturanalyser 1972–2002*, Lund 2005, (ed.) Åsa Arping och Anna Nordenstam; idem, "Att skapa i 'de tre dimensionerna'. En performativ analys av 'Fördringsägare'" i *Det gäckande könet. Strindberg och genusteori*, Eslöv 2006, (ed.) Anna Cavallin och Anna Westerstähl Stenport (red.), s. 81.
- 48 Laskar, *Ett bidrag*.
- 49 Sara Edenheim, *Begärets lagar. Moderna statliga utredningar och heteronormativitetens genealogi*, Eslöv 2005.
- 50 Andréaz Wasniowski, *Den korrekta avvikelsen. Vetenskapsanvändning, normalitetssträvan och exkluderande praktiker hos RFSL, 1950–1970*, Umeå 2007, s. 17–18.
- 51 Svensson, *Liket i garderoben*.
- 52 Liliequist, "Staten och 'sodomiten'"; idem, "Kvinnor i manskläder och åtrå mellan kvinnor: Kulturella förväntningar och kvinnliga strategier i det tidigmoderna Sverige och Finland" i *Makalösa kvinnor. Könsöverskridare i myt och verklighet*, Stockholm 2002, (ed.) Eva Borgström, s. 63; Österberg, "Den synliga och den osynliga"; idem, "Förbjuden kärlek och förtigandets strategi. När Ulrika Eleonora gifte sig med Maria" i *Jämmerdal och fröjdesal. Kvinnor i stormaktstidens Sverige*, Stockholm 1997, (ed.) Eva Österberg, s. 267.
- 53 § 213 i Almindelig borgerlig straffelov av 1902. *Norsk Lovtidende* 1902, 1. avd., 293.
- 54 Karen-Christine Friele, *De forsvant bare... Fragmenter av homofiles historie*, Oslo 1985. År 1997 gav *lambda nordica* ut ett temanummer med bidrag från Bergen, redigerat av Pål Bjørby och Jan Olav Gatland. Numret innehöll bidrag om litteratur, textualitet och medicinsk etik och visade på bredden av queerforskningen i Bergen. *lambda nordica* 1997:4. Jfr. Nils Axel Nissen, *homo/hetero*, Oslo 2001.
- 55 Anette Halvorsen Aarset, *Rettslig regulering av homoseksuell praksis 1687–1902*, Oslo 2000.
- 56 Øystein Rian, "Mellom straff og fortielse. Homosexualitet i Norge fra vikingtiden til 1930-årene" i *Norsk homoforskning*, Oslo 2002, (ed.) Marianne C. Brantsæter, Turid Eikvam, Reidar Kjær och Knut Olav Åmås, s. 25.

- 57 Martin Skaug Halsos, § 213 i almindelig borgerlig straffelov av 1902. *Homoseksualitet i Norge og rettslige sanksjoner mot den fra slutten av 1800-tallet til 1972*, Oslo 2001; Runar Jordåen, "Frå synd til sjukdom? Konstruksjonen av mannleg homoseksualitet i Norge 1886–1950", Hovudfagsoppgåve i historie, Bergen 2003.
- 58 Tone Hellesund, *Den norske pepperma. Om kulturell konstituering av kjønn og organisering av enslighet 1870–1940*, Bergen 2002.
- 59 Hans W. Kristiansen, *Kjærligbetskarusellen. Eldre homoseksuelle menns livsfortellinger og livsløp i Norge*, Oslo 2004; idem, *Homoliv i Norge 1920–1980*, under utgivning.
- 60 *Levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn*, Oslo 1999, (ed.) Kristinn Hegna, Hans W. Kristiansen och Bera Ulstein Moseng.
- 61 Citerat ur Þorgerður Þorvaldsdóttir, "Iceland 1869–1992. Peripheral sexuality" i *Criminally queer*, s. 127. Jfr Thorvaldur Kristinsson, "Island. Att ta sin plats", *lambda nordica* 2000:2–3, s. 112.
- 62 Preben Meulengracht Sørensen, *Norrønt nid. Forestillingen om den umandige mand i de islandske sagaer*, Odense 1980; Kari Ellen Gade, "Homosexuality and rape of males in Old Norse laws and literature", *Scandinavian Studies* 1986:2, s. 124; Már Jónsson, *Blóðskömm á Íslandi 1270–1870*, Reykjavík 1993; Auður Magnúsdóttir, *Frillor och fruar. Politik och samlevnad på Island 1120–1400*, Göteborg 2001.
- 63 Kristinsson, "Island".
- 64 Haukur Hannesson, "Um orð", *Samtakafréttir* juli 1999; brev till förf. 26 juni 2006.
- 65 Geir Svansson, "Ósegjanleg ást. Hinsegin sögur og hinsegin frædhi í íslensku samhengi", *Skírnir* 1998 s. 476; Rannveig Traustadóttir och Thorvaldur Kristinsson, *Samkynbneigdir og fjölskyldulíf*, Reykjavík 2003.
- 66 Thorvaldsdóttir, "Iceland 1869–1992"